

ԱՆՑՈՒՄ ԱՅԻՆ ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅԱՆ ՆԵՐԴՐՄԱՆ
ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՀԻՄՆԱՎՈՐՈՒՄՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ
ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

ԲԱՅԱՆԴՈՒՐՅԱՆ ԱՐԱՐԱՏ

ՀՀ ԳԱԱ փրկիսօփայության, սոցիոլոգիայի և
իրավունքի ինստիտուտի ասպիրանտ,
ՀՀ փաստաբանների պալատի անդամ
DOI: 10.63925/18294847-2026.bl21-01

Ամփոփագիր. Հոդվածում վերլուծվում է անցումային արդարադատության գաղափարի էությունը, դրա նպատակները և կիրառման անհրաժեշտությունը Հայաստանի Հանրապետությունում: Հեղինակն ընդգծում է, որ անցումային արդարադատությունը հատուկ ձև չէ, այլ միջոց է՝ հասարակությունում օրինականության և արդարության վերականգնման համար: Այն հիմնված է իրավունքի գերակայության, մարդու իրավունքների պաշտպանության և արդար դատաքննության սկզբունքների վրա:

Սույն հոդվածում հեղինակը հանգամանորեն քննարկում է անցումային արդարադատության ներդրման անհրաժեշտությունն ազգային արդարադատության համակարգում և դրա հիմնավորումները:

Անցումային արդարադատության նպատակն է ոչ միայն իրավական գնահատական տալ նախկինում կատարված զանգվածային իրավախախտումներին, այլև հուսալի երաշխիքներ ստեղծել ապագայում դրանց չկրկնման համար:

Հեղինակը նշում է, որ անցումային արդարադատության գործիքակազմը պետք է համապատասխանի ՀՀ Սահմանադրությանը, ազգային օրենսդրությանը և միջազգային պարտավորություններին՝ միաժամանակ ապահովելով դատաիրավական համակարգի անկախությունը:

Բանալի բառեր. Անցումային արդարադատություն, դատարան, իրավախախտումներ, մարդու իրավունքներ, իրավական գնահատական, արդարության վերականգնում, ՀՀ Սահմանադրություն, ազգային օրենսդրություն:

Ներածություն

Անցումային արդարադատությունը՝ միջոցառումների համալիր է, որը կապված է նախկինում կատարված՝ մարդու իրավունքների համակարգային և զանգվածային խախտումների հետ, որը զոհերին ապահովում է խախտումների փոխհատուցում, ինչպես նաև ստեղծում է առաջնահերթություններ և օժանդակում քաղաքական համակարգերի, կոնֆլիկտների ու այլ պայմանների ձևափոխմանը, որոնք հնարավոր է, որ ընկած են եղել չարաշահումների հիմքում:

Անցումային արդարադատությունը չի գալիս փոխարինելու արդեն իսկ գոյություն ունեցող դատական համակարգը: Անցումային արդարադատության նպատակն է վեր հանել անցյալի քաղաքական ռեժիմի պայմաններում կատարված զանգվածային իրավախախտումների մեղավորներին՝ կազմակերպիչներին, անմիջական կատարողներին, և նրանց ենթարկել արդարացի պատասխանատվության (քրեական պատիժ, վնասների վերականգնում, այդ թվում՝ բարի համբավի վերականգնում)²:

Այս գործառնության լիազորություններն ի վիճակի է կատարելու միայն անցումային արդարադատությունը, քանի որ գործող դատական համակարգն օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ պատճառներով չի կարող արդյունավետ և լիարժեք իրականացնել:

Անցումային արդարադատությունն օրենքով սահմանված կոնկրետ կառուցակարգերի և ինստիտուտների միասնական համակարգ է (օրինակ՝ ճշմարտության հանձնաժողովներ, վերականգնող արդարադատություն, լուստրացիա և այլն):

---

¹ Տե՛ս Անցումային արդարադատության մասին տե՛ս Alex Boraine, President of the International Centre for Transitional Justice, «La justice traditionnelle: un nouveau domaine», Colloquium «Réparer les effets du passé: Réparations et transitions vers la démocratie», Ottawa, March 11, 2004; Տե՛ս www.idrc.ca/uploads/user-S/10899187131, Marc Freeman and Dorothée Marotine, «Qu'est-ce que la justice transitionnelle?», International Centre for Transitional Justice, November 19, 2007, см. www.ictj.org/images/content/7/5/752.pdf

² Տե՛ս Ювенальная юстиция - охранительная и восстановительная. Учебное пособие / Карнозова Л.М., Мельникова Э.Б. - М.: Проспект, 2002., Воскобитова Л.А. Судебная власть: возникновение, развитие типология; она же; Сущностные характеристики судебной власти; Воскобитова Л.А., Ткачев В.Н., Сачков А.Н. Мировая юстиция и восстановительное правосудие; Научно-практическая конференция «Правовое обеспечение практики восстановительного правосудия: Мировые тенденции и перспективы в России» //Государство и право. 2003, № 9. С. 114-121; № 10. С. 102-112; Место примирения и посредничества в доктрине уголовного правосудия... //Государство и право. 2006, № 9. С. 115-122; № 10. С. 113-119; Морщакова Т.Г. К дискуссии о восстановительном правосудии //Неволя. 2005. № 4, С. 25-34; Карнозова Л.М. Восстановительное правосудие //Судебная реформа: проблемы и перспективы / Отв. ред. Б.Н. Топорнин, И.Л. Петрухин. М., 2001. С. 196-206; Ткачев В.Н. Восстановительное правосудие и ювенальное уголовное право // Российская юстиция. 2002, № 5. С. 13-14; он же: Освобождение несовершеннолетних от уголовной ответственности по Уголовному Кодексу Российской Федерации; Рубинштейн Е.Л. Нормативное регулирование института прекращения уголовных дел в связи с примирением сторон: Автореф.дис...канд. юр. наук. М., 2004; и др.

Անցումային արդարադատությունն անցյալ ավտորիտար ռեժիմի համակարգային ու զանգվածային խախտումների բացահայտման տեսանկյունից հետապնդում է երկու նպատակ: Առաջին նպատակն է՝ ժողովրդավարության, հաշտեցման և խաղաղության համար հնարավորությունների ստեղծումը և ամրապնդումը: Երկրորդ նպատակն է՝ համապատասխան քաղաքական և իրավական երաշխիքների հաստատագրումը, որպեսզի այլևս լայնածավալ և համակարգված օրինախախտումները չկրկնվեն: Այս երկու նպատակների ձեռքբերման համար անցումային արդարադատության կառուցակարգերը հաճախ համադրում են քրեական, վերականգնողական և սոցիալական արդարության տարրերին:

ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅՈՒՆ

Անցումային արդարադատությունն արդարադատության հատուկ ձև չէ: Այն ավելի շուտ հասարակությունում օրինականության և արդարության վերականգնման արդարադատություն է:

Անցումային արդարադատության մարմիններ սովորաբար ձևավորվում են այն երկրներում, որտեղ հանցագործությունների, այդ թվում՝ զինված բախումների ու նման այլ իրադարձությունների հետևանքով տեղի են ունենում իրավունքների զանգվածային ու բնույթով անվերահսկելի խախտումներ կամ ոտնահարումներ: Այդ դեպքում իրավիճակն առանձնանում է նրանով, որ երկրում, որպես կանոն, հանցավորության դեմ պայքար իրականացնող մարմինները և դատական համակարգերը չեն գործառում ընդհանրապես կամ ի վիճակի չեն ապահովել հանցավորության դեմ պայքարն ու արդարադատությունը՝ կոնկրետ գործերի առանձնահատկություններով պայմանավորված:

Անցումային արդարադատությունն ինքնին ենթադրում է խախտված իրավունքների վերականգնում անձի իրավունքների պաշտպանության համակարգում: Հետևաբար, չափազանց բարձր են այն չափանիշները, որոնց պարագայում կարելի է գործադրել անցումային արդարադատության համակարգ որևէ երկրում:

Մարդու իրավունքների պաշտպանության միջազգային համակարգն ընդհանրապես անցումային արդարադատության մարմինների ձևավորման ու գործունեության հարցում խիստ պահանջներ է սահմանում: Այդ պահանջներն են՝ իրավունքի գերակայության և մարդու իրավունքների չափորոշիչների անշեղ

պահպանումը, արդար և անաչառ դատաքննության, հասարակական համերաշխության հաստատումը և այլն:

Անցումային արդարադատությունն առաջին անգամ կիրառվել է 1980-ականների վերջին և 1990-ական թթ. սկզբին Լատինական Ամերիկայում և Արևելյան Եվրոպայում քաղաքական վերաձևավորումների և արդարադատության պահանջներին ի պատասխան, որն առաջացել էր այդ վերաձևավորումների ժամանակ:

Անցումային արդարադատությունն առաջացել է որպես այն գաղափարի ճանաչման պահանջ, որ առաջացած խնդիրների համարժեք լուծումները (որոնք վերաբերում են անցյալում կատարված համակարգային և զանգվածային իրավախախտումներին) պահանջում են հատուկ մեխանիզմներ: Անցումային արդարադատության հիմնական նպատակն է ոչ միայն վնասների վերականգնումը և մեղավորներին պատժելը, այլև հեռանկարում դրանց կանխարգելումը:

Այդ ամենն ամփոփելով՝ հանգել ենք այն եզրակացության, որ մեզանում անցումային արդարադատության իրականացման համար կարելի է ներդնել հետևյալ չորս հիմնական կառուցակարգերը.

1991-2018 թվականն ընկած ժամանակահատվածում Հայաստանի Հանրապետությունում պարբերաբար տեղի են ունեցել մարդու իրավունքների զանգվածային խախտումներ՝ զուգակցված համակարգային և քաղաքական կոռուպցիայի երևույթների կայուն առկայությամբ³: Այս հանգամանքն ընդգծվել է մի շարք միջազգային զեկույցներում⁴:

2018 թվականին Հայաստանի Հանրապետությունում տեղի ունեցած քաղաքական փոփոխությունները հետևանք էին այս երևույթների արդյունքում հասարակության մեջ կուտակված անարդարության զգացման, և ժողովրդի մի ստվար զանգված, այլևս այլ ելք չտեսնելով, բողոքի իր ձայնը բարձրացրեց, որպեսզի հետագայում ունենա այնպիսի Հայաստան, որտեղ մարդու իրավունքները և

---

³ Տե՛ս Ներպետական մակարդակում անցումային արդարադատության գործիքակազմի կիրառման անհրաժեշտությունը քննարկվել է 2019 թվականի մայիս 24-ին ԱԺ-ում տեղի ունեցած՝ «Անցումային արդարադատության գործիքների կիրառման հեռանկարները Հայաստանում» խորհրդարանական լուսնների ընթացքում, որի շրջանակներում ներկայացվել է նաև Իրավաբանների հայկական ասոցիացիայի կողմից պատրաստված «Անցումային արդարադատության մեխանիզմների կիրառելիության հնարավորությունը ՀՀ-ում միջազգային փորձի լույսի ներքո» զեկույցը:

⁴ Տե՛ս, օրինակ, Universal Periodic Review Armenia <https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/upr/am-index>). Trial Monitoring Project in Armenia (April 2008 - July 2009) - OSCE/ODHIR. The Human Freedom Index (<https://www.cato.org/human-freedom-index-new>). Freedom in the World 2018 (<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/freedom-world-2018>):.

ազատությունները հիմնարար արժեք են, մարդն իրեն պաշտպանված, ամուր և ուժեղ է զգում: Այս պայմաններում կա երկու ճանապարհ, մոռանալ անցյալը և շարժվել առաջ կամ վերլուծել անցյալը, հավաքել տեղեկություններ իրավունքների խախտման վերաբերյալ, առավելագույնս փորձել վերականգնել տուժողների իրավունքները, գնահատական տալ անցյալին և կատարել ինստիտուցիոնալ բարեփոխումներ, որպեսզի բացառվի հետագայում որևէ իրավիճակում նման երևույթների կրկնությունը:

Որպես իրապես ազատ և արդար գնահատված՝ ՀՀ Ազգային ժողովի 2018 թվականի դեկտեմբերի 9-ի արտահերթ ընտրություններից հետո⁵ Հայաստանում առկա իրավիճակը ցույց տվեց, որ 2018 թվականի քաղաքական փոփոխություններից հետո Հայաստանը նորից գտնվում է անցումային շրջանում, սակայն եթե ԽՍՀՄ փլուզումից հետո երկիրը գտնվում էր տոտալիտար վարչակարգից ժողովրդավարական վարչակարգի անցման փուլում, ապա այս փուլում կանգնած է իմիտացիոն կամ «կեղծ» ժողովրդավարական վարչակարգից իրական ժողովրդավարության անցնելու շեմին:

Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունը հաստատական է կիրառել անցումային արդարադատության որոշ գործիքներ⁶, որոնք ուղղված են իրավապահ և արդարադատության համակարգերի գործունեության ընթացքում դրանց սահմանադրական նպատակների տևական խեղաթյուրման հետևանքների վերացմանը և քաղաքացիական համերաշխության վերականգնմանը՝ միաժամանակ ապահովելով այդ գործիքների կիրառման համապատասխանությունն ու համարժեքությունն իրավունքի գերակայության և դատաիրավական համակարգի անկախության սկզբունքներին.

Այս համատեքստում հարկ է ընդգծել, որ անցումային արդարադատության գործիքակազմի կիրառման ղեկավար սկզբունքը լինելու է համապատասխանությունը ՀՀ Սահմանադրությանը, ՀՀ ստանձնած միջազգային պարտավորություններին և օրենքներին:

Շեղաբար, կարելի է արձանագրել, որ Հայաստանում անցումային արդարադատության անհրաժեշտության վերաբերյալ փաստարկներն առավել քան բավարար են: Կարծում ենք, անցումային արդարադատության գաղափարն ինքնին չի

⁵ Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության Կառավարություն. Որոշում N 1441-Լ, 10.10.2019 թ. «Հայաստանի Հանրապետության դատական և իրավական բարեփոխումների 2019–2023 թվականների ռազմավարությունը և դրանից բխող գործողությունների ծրագրերը հաստատելու մասին». հասանելի է՝ <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=132923>

⁶ Տե՛ս մասնավորապես ՀՀ կառավարության որոշումը՝ «ՀՀ դատական և իրավական բարեփոխումների 2019-2023 թվականների ռազմավարությունը»:

կարող դրական կամ բացասական գնահատվել, քանի դեռ չեն կանխորոշվել դրա ուղղությունները և համարժեք չեն վերլուծվել անցյալում տեղի ունեցած նմանաբնույթ երևույթները:

Ընդ որում՝ այլ երկրների հետ զուգահեռները կամ հիմնավորումը խոցելի են դարձնում այդ գաղափարի կենսունակությունը, քանի որ խոսքը բնավ համընդհանուր նախադրյալներ ունեցող երկրների մասին չէ: Մեր դիտարկմամբ՝ անցումային արդարադատության առանձին, անգամ անհարկի կոշտ տարրեր նորանկախ Հայաստանում արդեն իսկ կիրառվել են ինչպես դատական, այնպես էլ դատախազության համակարգում, մասնավորապես, դեռևս 1995 թ. Սահմանադրության ընդունումից հետո 1996 թ. Սահմանադրության դրույթների իրացման հենքով կայացան դատավորների և դատախազների նշանակումներ, ինչի արդյունքում գործող կազմի շուրջ 40 տոկոսն ազատվեց զբաղեցրած պաշտոններից: Ըստ էության՝ վերանշանակումներ նախաձեռնվեցին նաև Սահմանադրության 2005 թ. փոփոխությունների արդյունքում, որը դարձյալ ուղեկցվեց կազմի էական վերանայմամբ և կառուցակարգային զգալի փոփոխություններով:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Վստահաբար կարելի է փաստել, որ, ցավոք, հանրությունը միանշանակ չէր ողջունում այդ նախաձեռնությունները, իսկ մամուլը հեղեղված էր նշանակումների գործընթացում թույլ տված կոռուպցիոն երևույթների մասին տեղեկատվությամբ: Ընդհանրապես հակված ենք կարծելու, որ, քաղաքական ուժերի կտրուկ փոփոխությանը զուգահեռ, դատական իշխանության համակարգում կատարվող փոփոխությունները հանրությունը հակված է ընկալելու առնվազն այդ համակարգը յուրայիններով համալրելու անթաքույց փորձ՝ դրանից բխող բացասական հետևանքներով հանդերձ:

НЕОБХОДИМОСТЬ И ОБОСНОВАНИЯ ВНЕДРЕНИЯ ПЕРЕХОДНОГО ПРАВОСУДИЯ В РЕСПУБЛИКЕ АРМЕНИЯ

БАЯНДУРЯН АРАРАТ

Аспирант Института философии, социологии и права
Национальной академии наук Республики Армения,
Член палаты адвокатов РА

Аннотация. В статье анализируется сущность идеи переходного правосудия, его цели и необходимость применения в Республике Армения. Автор подчёркивает, что переходное правосудие – это не конкретная форма, а средство восстановления законности и справедливости в обществе. Оно основано на принципах верховенства права, защиты прав человека и справедливого судебного разбирательства.

В статье подробно рассматривается необходимость внедрения переходного правосудия в национальную систему правосудия и её обоснование. Цель переходного правосудия - не только дать правовую оценку совершенным в прошлом массовым правонарушениям, но и создать надежные гарантии того, что они не повторятся в будущем. Автор отмечает, что инструментарий переходного правосудия должен соответствовать Конституции Республики Армения, национальному законодательству и международным обязательствам, обеспечивая при этом независимость судебной системы.

Ключевые слова: переходное правосудие, суд, правонарушения, права человека, правовая оценка, восстановление справедливости, Конституция РА, национальное законодательство.

NECESSITY AND JUSTIFICATION OF TRANSITIONAL JUSTICE IMPLEMENTATION IN THE REPUBLIC OF ARMENIA

BAYANDURYAN ARARAT

PhD Student at the Institute of Philosophy, Sociology and Law,
National Academy of Sciences of the Republic of Armenia,
Member of the Chamber of Advocates of the Republic of Armenia

---

Abstract. The article analyzes the essence of the idea of “transitional justice”, its purpose and the necessity of its application in the Republic of Armenia. The author emphasizes that transitional justice is not a specific form, but a means of restoring legality and justice in society. It is based on the principles of rule of law, protection of human rights and fair trial.

The article examines in detail the necessity of introducing transitional justice into the national justice system and its rationale.

The purpose of transitional justice is not only to give a legal assessment to mass offenses committed in the past, but also to create reliable guarantees of their elimination in the future.

The author notes that the tools of transitional justice must comply with the Constitution of the Republic of Armenia, the national legislation and the international obligations, meanwhile ensuring the independence of the judicial system.

Key words: transitional justice, court, violations of law, human rights, legal assessment, restoration of justice, RA Constitution, national legislation.

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Alex Boraine, La justice traditionnelle: un nouveau domaine // Colloquium «Réparer les effets du passé: Réparations et transitions vers la démocratie». Ottawa, March 11, 2004.
2. Marc Freeman and Dorothée Marotine, «Qu'est-ce que la justice transitionnelle?», International Centre for Transitional Justice, November 19, 2007
3. Universal Periodic Review Armenia (<https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/upr/am-index>). Trial Monitoring Project in Armenia (April 2008 - July 2009) - OSCE/ODHIR
4. Ювенальная юстиция - охранительная и восстановительная. Учебное пособие / Карнозова Л.М., Мельникова Э.Б. - М.: Проспект, 2002.
5. ՀՀ Ազգային ժողովի 2018 թվականի դեկտեմբերի 9-ի արտահերթ ընտրությունների երկարաժամկետ և կարճաժամկետ դիտորդական առաքելության ամփոփիչ զեկույց
6. ՀՀ Կառավարություն. Որոշում N 1441-Լ, «Հայաստանի Հանրապետության դատական և իրավական բարեփոխումների 2019–2023 թվականների ռազմավարությունը և դրանից բխող գործողությունների ծրագրերը հաստատելու մասին».

Հոդվածը գրախոսվել է 14.01.2026

Ներկայացվել է տպագրության 16.01.2026